

Provincia ratată
(Eseu despre Transilvania)

ALEXANDRU CISTELECAN

*Motto: Je vous aime et vous adore: que prétendez-vous encore?
(Rică Venturiano)*

Istoria, se știe, simplifică și idealizează. Cu atât mai virtuos varianta ei vulgarizată prin manualele școlare. Nu e o chestiune de metodă, e o problemă de condiție. Evenimentele nu sînt niciodată ceea ce au fost, ele sînt valorificate dintr-o perspectivă ce le îngăduie totdeauna implicarea în prezent. De aceea nu există un singur trecut. Există doar o multitudine de variante ale acestuia, mai verosimile sau mai aberante. Trecutul, dincolo de simpla factologie, e mai ipotetic decît viitorul. Deși o simplă iminență, acesta din urmă există fără condiționări. Trecutul, în schimb, deși e o certitudine, există doar în funcție de interesele prezentului. El nu mai are consistență, poate fi umflat sau subțiat după voie. Ca să dau doar un singur exemplu, grosier prin actualitatea lui politică și prin esența sa electorală, cei doi-trei mineri morți sau guvernarea țărănistă în '27 constituie și azi o armă redutabilă împotriva rămășițelor național-țărăniste, în vreme ce despre cei douăzeci de morți ce împovărează somnul de veci al lui Cuza nici chiar istoricii nu mai spun nimic. Într-un caz se pompează vitejește într-un eveniment, în celălalt evenimentul e vidat de conținut pînă la scoaterea lui din anale.

Evenimentul prin excelență al istoriei noastre a fost, fără dubiu, Unirea din 1918. Niciodată istoria n-a fost mai fastă pentru români. Nici înainte, nici după. Nici chiar îndată după. Despre ea istoria ne-a transmis imaginea unei sărbători în care tot natul a ținut-o într-o euforie îndesată, fără umbră de necaz ori contrarietate. Împlinind idealul românilor — singurul, de altfel, din toată existența lor și exersat și acesta mai degrabă prin pusee decît prin consecvență (idealul național e un fel de gripă pentru români) — Unirea a fost, firește, de îndată mitologizată și sacralizată. Proiecția în mit a evenimentului l-a golit, firește, de notele discordante, valorificîndu-le doar pe cele solare, extatice. Dintr-un spasm istoric Unirea a devenit repede o simplă procesiune beatitudinală. Chiar dacă următoarea generație va azvîrli — nu numai fără ezitare, dar și fără rușine — bună parte din artizanii ei în închisori, și încă sub titlul de „trădători de țară”, Unirea va fi însușită și de comuniști, după șlagărele internaționaliste, ca un eveniment sacral, vidat de tensiuni și complexitate și contras într-o singură linie groasă de avînt național. Felul în care făptuitorii României Mari — cei ce n-au avut norocul să moară înainte de 1945 — au sfîrșit în beciuri și mizerie, reprezintă, probabil, o rușine unică prin performanța ei. Vîșinski e, pentru asta, o scuză slabă și absolut deplorabilă. Elementul decisiv în această pagină stupefiantă de mîrșăvie l-a constituit, de fapt, entuziasmul național spre abject și abominabil.

Mitologizarea evenimentului și golirea lui de protagoniști (programatică în istoria comunistă) au șters, desigur, tensiunile pe care acesta, în complexitatea lui, le-a implicat (lăsînd în urmă doar opoziția, pe cît de îndîrjită, pe atît de retardată, a ungarilor) și l-a calificat, în memoria urmașilor, drept feeria națională prin excelență. Totuși, notele euforice, evident copleșitoare, n-au reușit să estompeze pînă la totala voalare unele dizarmonii și dezacorduri, unele inerente procesului, altele injectate dinafară. De n-ar fi fost decît celebra grevă a tipografilor din 13 decembrie 1918 (la nici două săptămîni după proclamația de la Alba Iulia!) și tot se poate vedea că, mai pe față sau mai pe ascuns, existau și grupuri ce nu participau din toată inima la banchetul general al națiunii. Comuniștii vremii, oricît de puțini erau, își vor înscrie urgent în program dezmembrarea statului „imperialist” român, preferînd o anulare a legalității proprii lor existențe unei anulări a punctului din program. Proiectele „federaliste” și-au adus și ele nuanțele lor la complexitatea momentului, sancționat, totuși, de istorie ca unul eminamente euforic și beatudinal.

Un conflict de interese și de mentalitate, chiar dacă n-a luat forme grave și n-a avut consecințe funeste la prima vedere, s-a declanșat, totuși, între regățeni și ardeleni. El s-a declanșat chiar în toiul festivităților, dublînd toasturile cu scrișnete și grimase. Consumat cel mai adesea în surdină și culise, el a marcat apoi toată viața politică dintre războaie, dominată compact de liberali și agitată doar de incoerența unei linii politice ardeleni. Liberalii s-au considerat — și în bună măsură cu dreptate — victorioșii procesului de unire, însușindu-și opera și, mai cu seamă, roadele acesteia. Transilvania n-a fost, în viziunea lor, chiar ceea ce a fost Basarabia, dar nici foarte departe de statutul de provincie de pradă al acesteia. Gluma lui Urmuz cu luarea transilvănenilor fără Transilvania era, probabil, numai în parte gratuită. Ea răstălmăcea doar ceea ce exista în cugete mult mai grave: luarea Transilvaniei fără transilvăneni. Ceea ce, de s-ar fi putut face, ar fi ușurat, cu siguranță, lucrurile. Că acest gând n-a ajuns să prindă chiar consistența unei articulații rămîne pentru veșnicie un merit patriotic. Dar nici foarte departe de a-i da glas n-au fost unii dintre cei implicați în evenimente, oameni, altfel, de merit. Un ecou al conflictului subteran, dar îndestul de aspru, dintre „noii veniți” și regățeni se găsește într-un memoriu din 1919 al — pe atunci — locotenent-colonelului Ion Antonescu. Se vede din el destul de bine că în horă se dădeau destule ghionturi și că multe îmbrățișări erau mai pasionale decît cerea simpla fericire a regăsirii de frate. Antonescu e venerat azi de românii verzi ai Ardealului, probabil pentru bovarismul și platonismul cu care a acționat pentru recîștigarea Ardealului de nord. În privința Ardealului el are, însă, merite mult mai mari decît ambiguitățile obținute de la Hitler în schimbul multor divizii. El este cel care a trasat, cu o claritate de-a dreptul cinică, destinul ardelenilor în noua patrie (l-a trasat, firește, în sensul „clarviziunii”, nu în sensul că l-a determinat). Iată ce scria el, negru pe alb, ministrului Aurel Vlad din cabinetul Vaida (Memoriul a fost publicat de Viorel Faur în nr. 6/1990 al revistei orădene *Unu*): „Știu, d-le ministru, o regulă elementară de morală m-a învățat aceasta de cînd eram copil, că atunci cînd cineva este primit într-o casă nu începe prin a critica că este murdară și are lucruri stricate, ci cel mult pune, în caz cînd are bunăvoință, conștiință și pricepere, o mîna pe mătură și alta pe ciocan. Noi, d-le ministru, pungașii și netrebnicii din România mică v-am deschis ușile casei noastre făcînd, după cum desigur cunoașteți destul de bine, sacrificii imense. În consecință, venind la noi în casă cred că aveți numai datoria să îndreptați răul și să înlăturați murdăria. N-aveți însă, după concepția mea, dreptul de a critica”. Cu siguranță că „deschisul ușilor” și „primirea în casă”, văzute ca niște favoruri dacă nu nemeritate, oricum îndoielnic meritate, nu vor cădea bine nici azi nici unui ardelen. Ca să nu mai subliniem dihotomia de o vehementă cazonă dintre „datoria” rezervată ardelenilor și eradicarea scurtă a „drepturilor”. Toate astea sînt semnele unei mentalități care i-a așezat de la bun început pe ardeleni într-o poziție de inferioritate. Antonescu nu are aici decît privilegiul unei exprimări mai fruste, mai din topor. Nu fudulia sa cazonă e semnificativă, ci clarviziunea cu care a exprimat ceea ce abia urma să vină pentru ardeleni: mîna pe mătură și la treabă! Deși, se-nțelege, nu Antonescu a fost cel ce a decis, destinul ardelenilor cam acesta a fost: niște oameni care măturau de zor murdăria făcută de alții, fără dreptul de a crîcni și, mai ales, fără să prididească. Ei n-au reușit niciodată să înfrîngă „mentalitatea Antonescu”, exprimată atît de franc și de falnic de soldat și exersată subtil și eficace de politicianismul și birocrăția liberale. Au rămas mereu cu un statut special și ambiguu: ceva nedefinit între musafir și slugă. Într-atît de musafiri încît în 1940 chiar unii dintre ei au consimțit la cedare!

Acest sindrom al musafirului în propria casă bîntuie și azi unele partide care trăiesc din spaima că Unirea n-a fost definitivă, că ei pot fi „cedați” ca niște slugi medievale. Toate astea sînt semne că în mentalitatea de întemeiere, în spiritul fondator al României s-a instaurat o falie pe care deceniile scurse n-au putut s-o umple. Împotriva acestei falii originare nu s-a dus nicicînd o politică înțeleaptă, de sudare armonioasă. Nici sub vechea democrație, nici sub comuniști, și cu atît mai puțin azi.

Probabil că guvernul Vaida (și ministrul alertat de matrapazlîcurile din finanțe) nu și-a înțeles misiunea în sensul în care i-a fost, de fapt, acordată: de cabinet simbolic și mire efemer. N-ar fi fost de mirare să se fi luat în serios (celebra sărăcie cu duhul ardelenescă!) și să-și fi dat oarece aere triumfaliste. Existau, de altfel, și suficiente premise și suficiente motive pentru asta. Dacă ne gândim doar la literatură („*Poemele luminii*” apăreau în 1919, „*Ion*” în 1920), provincia își anunța o intrare deloc timidă în viața României și amenința cu un impact spiritual vehement. Adăugându-se vechilor exporturi civilizatorii — forme de viață statală, organizare culturală și socială, cadre culturale, nobiliare și ordinare evident mai de calitate decît cele transcarpatine — recente succese motivau, cel puțin în conștiința provinciei, ifosele și aroganța cu care ea venea la întregire. În plus, ea nu era traumatizată de doi ani de expectativă și tîrguială în fața idealului. Europeanitatea ei era mult mai pronunțată și mai adîncă, nu doar una de poleială, și se credea cu totul îndreptățită să-și mențină, dacă nu chiar să-și intensifice, aspirațiile la împlinire și la un destin catalitic pentru întreaga țară. Ambiția acestei provincii a fost, de altfel, dintotdeauna aceea de a deveni centru. Elanul ei cam asta a însemnat în primii ani de după Unire: un asalt asupra centrului, conștiința arogantă că ea e centrul. În infatuarea cu care își trăia primele succese — politice, organizatorice, culturale etc. — ea n-a presimțit că destinul ei e, de fapt, mătura și că vocația sa „*constructivă*” (după Mircea Zăciu) va fi repede cenzurată și tot atît de repede refulată. Transilvania a fost mereu o margine cu veleități de centru. Pînă în 1918 ea a trăit într-o aberație: atașată unei cîmpii (pustei), în loc să-și atașeze ea această cîmpie ca pe o terasă. Însăși configurația reliefului dicta o inversare de roluri: nu muntele se atașează cîmpiei, ci cîmpia se atașează muntelui. Anul 1918 i-a dat iluzia că va înfrînge această perversiune a istoriei și că va iradia cu autoritate într-o nouă lume. În agonia aspirațiilor sale există, însă, o margine fatală. Triumful ei de o clipă n-a făcut decît să-i deschidă un nou ciclu al ratării. De această dată nu din incompatibilitate funciară, ci din incongruență. Ultimul strigăt disperat al acestei margini asfixiate de neputința de a deveni centru e Emil Cioran.

Intrînd, în plină idilă festivă, prin guvernul Vaida, într-un conflict cît vădit, cît ocult de interese și — mai ales — de mentalități cu conaționali, ardelenii au reculat repede într-un provincialism arțăgos. Cu atît mai bățos cu cît era mai îngust și cu atît mai tenace cu cît era mai opac. Viața provinciei va fi marcată în continuare de un stătu aer de insatisfacție, de frustrări ce fierb ca o drojdie. Potențialul ei spiritual va rămîne marginalizat, nevalorificat, iar virtuțile ei vor deveni curînd pitorești, dacă nu de-a dreptul ridicole. Înainte de a fi o provincie ratată, Transilvania a fost una dezamăgită. Dezamăgirile ei nu pot fi puse însă în cîrca altora. Ea trebuie să și le asume integral și să-și descopere singură punctul fragil al spiritului ei casant. Iar incompatibilitățile, oricît de voalate azi, cu spiritul muntean șmecher și sagace nu trebuie rezolvate printr-o continuă abdicare, soluție ce a fost inițial impusă și a sffîrșit prin a fi aleasă. Europeanismul natural al provinciei n-are de ce se sfii în fața internaționalismului gureș de pe Dîmbovița. Transilvania are o adevărată cultură a conviețuirii, călită într-o lungă istorie agonică — și adesea chiar sîngeroasă — și e o adevărată rușine felul în care se pune în situația de a primi lecții de toleranță. Nimeni nu poate scoate Transilvania din ratarea ei tot mai accentuată decît înșiși transilvănenii. Dar pentru asta ei trebuie să fie ceea ce la prima vedere par și adesea chiar au faima că sînt: niște oameni serioși. Cîtă vreme orice bufon care urlă despre „țărișoară” îi va duce de nas, ei nu sînt decît niște naivi retardați. Cîtă vreme „seriozitatea” lor va fi un moft de țată sau de lele, Transilvania va excela doar prin veleități ridicole și pretenții găunoase. Potențialul ei e unul al centrului. Dar el trebuie pus în act. Geografia îi impune să iasă din mentalitatea „obsidională” și să intre într-una „imperialistă”. Dar pentru asta ea trebuie să iasă, mai întîi, din cultura de ceterași și grafomani în care se complăce și să nu mai vadă în aceasta suprema ei realizare. Cîtă vreme emblemele sale sînt cine știe ce rapsoadă populară, poetul de la ziarul local și organizatorul de festivisme, e mai bine s-o lase baltă decît să dea un spectacol grotesc al pretențiilor.

Seria ratărilor ardeleni e nesfârșită. Ea poate începe chiar cu ratarea politică. Bună ca politică de rezistență, ca politică iredentă și de opoziție, politica ardeleană nu s-a dovedit deloc strălucită în reconstrucția țării. Verificată, dar poate și deformată, în focul unor lupte mult mai grele, de emancipare națională, ea a eșuat lamentabil îndată ce a trecut Carpații. Guvernările ardeleni interbelice n-au fost solide și n-au marcat aproape deloc fața țării. Ele par azi simple antracte ale liberalismului, intervale de guvernare cedate mai curînd de liberali decît cîștigate. Precare, șubrede, scurte, măcinate și din interior și din afară, ele au fost mai degrabă anonime decît glorioase. Eșecul lor e aproape desăvîrșit, admirabil prin regularitate — dacă n-ar fi avut șansa funestă a unui guvern ce s-a înscris definitiv în istorie: guvernul Groza. Atît și e destul pentru a-i ține pe ardeleni cît mai departe de jilțul puterii. Frustrarea lor e mai profitabilă țării decît succesul. Căci dacă ratările lor politice sînt relativ inocente și remediabile, triumfurile lor sînt prea sumbre pentru a ni le mai putea permite. Ardeleanul în guvern e un soi de calamitate: ori se duce singur de rîpă, ori duce și țara după el. Acest lucru par a-l fi înțeles nu doar vechii liberali, dar chiar și comuniștii: nici măcar în CPEx-ul plimbat o vreme dintr-o boxă elegantă într-alta nu se găseau alți ardeleni în afara minorităților de coloratură. La acest palier, marginalizarea provinciei a fost un proces constant. Programul liberal a culminat doar în cel comunist, între ele neexistînd o soluție de continuitate. Ardeleanul în guvern nu poate avea decît o singură funcție: aceea de decor. El figurează acolo pe post de satisfacție și concesie oferite provinciei. El alină un orgoliu iritabil, dar rareori va ieși din funcția sa decorativă și din condiția de zorzoană a guvernului. Atît în arborele puterii, cît și în arborele genealogic al fiecărui român, ardeleanul e foarte prezentabil. O mătușă din Ardeal rămîne încă un punct forte al genealogiei personale și o glorie *sui generis*. Orice român care poate invoca o astfel de strămătușă, fie și prin alianță, devine automat suspect de seriozitate — o trăsătură ce n-a ajuns încă să stîrnească un dispreț reflex. Dar viziunea politică ardeleană n-are anvergură și nici suplețe. Provincialismul agresiv și handicapat din acest domeniu reprezintă limita de sus, cea jovială, a ratării ardeleni. Mai mult de atît nici chiar un ardelean nu poate. Și nici n-ar fi drept să i se pretindă. Vederea lui politică se lovește tot timpul de zidul Carpaților. La urma urmei, cine poate vedea peste falnicii...? Ardeleanul e un politician cu obloane (cel mai adesea etnice). Pentru el țara nu e decît o Transilvanie lătită. Veleitățile de centru ale provinciei își găsesc în el cel mai prost misionar. Dar și cel mai strălucitor terfelitor al năzuințelor sale.

Corelativă ratării politice e ratarea administrativă. Evident mai buni gospodari și poate chiar cu o oarecare vocație funcționărească, ardelenii n-au prea apucat să-și administreze propria provincie. În cadrul imperiului, problema nici nu se punea, accesul lor limitîndu-se la funcțiile mărunte. Nici după Unire lucrurile nu s-au răsturnat spectaculos. Inventîndu-se o lipsă de cadre specializate — în administrație și învățămînt — Regatul și-a împins încoace armatele de funcționari și apostoli. Avea, în sfîrșit, prilejul să-și plătească vechile datorii culturale și civilizatorii și să „ridice” noua provincie. Această „iluminare” cu apostoli olteni a dat destulă literatură (și destul de proastă, din păcate) și i-a pus pe ardeleni în contact direct cu morala fanariotă veche, dar foarte vivace. Deși cu faima că sînt greoi la minte, ei au prins repede lecția și chiar gustul acestei morale de pișicher. Dacă nu-și poate revendica mari tradiții, peșcheșul nu e, totuși, ceva șocant și dezonorant în Ardealul de azi. Poate doar tarifele să fie mai mici, mai degrabă însă din respect pentru centru decît din sfială. Tradiția liberală a importului de aparat birocratic a prosperat cu atît mai vîrtos și metodic sub comuniști. După opinia prozatorului Alex. Vlad, primii-secretari din județele ardeleni funcționau și ca — sau mai ales — „*niște comisari pentru balcanizare*”. Rămășițele acestor apostoli culturali sau administrativi fac astăzi gloria „ardelenismului”, o mentalitate retardată și agresivă ai cărei vajnici atleți sînt fie ardeleni de primă generație, fie români nou-nouți.

Șirul ratărilor ardeleni e tot atît de lung pe cît e cel al calităților ardeleni. La fiecare calitate — o strălucită ratare. Cea mai impunătoare e, firește, ratarea morală. Din rigorismul

ardelean, din eticismul jenant prin tezism și didactică, din corectitudinea relațiilor umane ca și din candoarea și rectitudinea oamenilor de pe aici a mai rămas doar atîta nostalgie cît să întrețină o literatură. Ce știm din cărți despre ardeleni nu se mai potrivește deloc cu ceea ce știm despre ei din stradă. Nostalgia livrescă după tipul ardelean riguros, cioplit dintr-o bucată, cam primitiv, dar drept, e cel mai sigur semn că acesta nu mai există. Nostalgia e fiica absenței; ceea ce nu mai e — aceasta e hrana ei dulce și amară. Ceea ce e în locul a ceea ce a fost cîndva e doar o circumstanță care dă acestei nostalgii o notă dramatică. Strămoșii noștri sînt coșmarul nostru. Transilvania e azi o temă literară nostalgică și desuetă; ardeleanul — o infatuare mai tristă ca o romanță ce plînge tinerețea pierdută.

Cele de mai sus pot intra, firește, într-un scenariu mai general al degradării sau al omogenizării în degradare. El nu poate ascunde însă procesul specific de ratare al vocației provinciei. Acest proces e sesizabil chiar și în clipele de triumf ale spiritului ardelean. Și nu există un mai necontestat triumf al acestui spirit decît opera lui Lucian Blaga. Cu ea, spiritul ardelean și-a revelat dimensiunile și aptitudinile europene; prin ea el a cristalizat deplin în universalitate. C. Noica a fost de părere că, așa cum veacul trecut a culminat în Eminescu, cel în curs a culminat, la noi, prin Lucian Blaga. Din însăși această înaltă recunoaștere se ivește ratarea specific ardeleană, retragerea în virtualitate și incompatibilitatea cu spiritul transcarpatin: în vreme ce creația eminesciană a fecundat și continuă să fecundeze întreaga cultură română, cea blagiană a avut un cu totul alt destin de rodnicie. Filosofia lui Blaga e și acum exotică, departe de a prinde rădăcini în spiritul românesc. Poezia lui a făcut un mic epigonism după anii '60, mai degrabă un puseu de mimetism, decăzînd apoi, tot mai accentuat, dintre factorii catalitici ai liricii noastre. Alt triumf ardelean — proza lui Liviu Rebreanu — a rămas, în fond, la fel de singular și ipotetic. În ciuda celor spuse de manuale și chiar de oameni respectabili, Liviu Rebreanu nu e un scriitor cu urmași. Îndată ce el a desăvîrșit romanul social și obiectiv, acesta a luat-o pe cu totul alte căi.

Rigoarea rebreniană a construcției, geometria epică au fost abandonate de proza noastră în pripă, dar cu hotărîre. Ultimul mare triumf ardelean e, firește, o pură disperare: Cioran. Dar și patetismul său a ajuns, încă înainte de a-i fi citite cărțile, o simplă fandoseală purtată strident de toate coafezele culturale și de toate lelițele de presă. De pe această culme patosul cioranian nu mai are cum iradia. Și pe el l-a înghițit trista soartă a inițiativelor spirituale ardeleni: grotescul.

Nici o inițiativă ardeleană nu prinde rădăcini în spiritualitatea noastră. Fie că sînt de bun simț, fie că sînt deșănțate, ele se sting aproape imediat. Prin Budai-Deleanu și Codru-Drăgușanu ardelenii au inventat umorul românesc, pentru a sfîrși repede și lamentabil în faima de oameni fără umor. Această carență a devenit chiar semnul lor de recunoaștere. Nici inițiativele lor aberante n-au avut mai mare succes. Proiectul grandios al scrierii etimologice s-a prăbușit imediat în ridicol. Nici nu are importanță că cel ce l-a ruinat a fost tot un ardelean, Titu Maiorescu. Bunul simț, cu care el a triumfat, e o formă de lene în cultură. Galii n-au fost atît de leneși și iată că limba lor nu sună deloc grotesc. Poate că și noi, dacă am fi învățat-o după principii etimologice, ne-am fi obișnuit cu ea și nu ni s-ar părea azi un monument al ridicolului.

Altă ratare dureroasă a Transilvaniei e ratarea vocației sale religioase. Provincia și-a „inventat” o variantă proprie de religie, iar aceasta — greco-catolicismul — a devenit nu numai elementul ei diferențiator, dar și pragul de pe care ea s-a lansat în istorie. Cînd spun „inventat”, nu mă gîndesc la vreo cronologie dezordonată, care ar face din greco-catolicismul românesc premergătorul celui ucrainean. Toată lumea știe că acesta are o bună sută de ani mai mult decît cel românesc. Și nici nu vreau să insinuez că ar fi vorba de vreo inovație confesională strict românească. Nu e vorba de atîtea și de asemenea valențe protocronice, ci doar de faptul că, dintre toate popoarele care, parțial, și l-au însușit, greco-catolicismul părea cel mai potrivit românilor. Nu numai pentru că-i întorcea în comunitatea latină și sub aspect

confesional, dar și pentru că, odată reintegrați în Europa, ei conservau, chiar prin unirea religioasă făcută în această formă, o notă marcant diferentiatoare, menținându-se în tradiția răsăriteană a Sfinților Părinți și participând la catolicism ca un rit distinct. Întîlnind ideea latină, greco-catolicismul a promovat, pentru români, o mistică a originilor și le-a revelat, în forme moderne, conștiința națională. A „inventat” sau descoperit această conștiință, a transformat neamul într-o națiune și l-a înzestrat cu energiile conștiinței naționale. A trezit această conștiință din somnul ortodox și a făcut-o activă, a lansat-o în istorie și a transformat idealul național într-o vehemență. Unirea spirituală cu Roma a fost marele început al cruciadei europene a românilor, o inițiativă ardeleană care brusca renașterea spiritului național și îi oferea un cadru latin pentru desăvîrșire. Ea pune România în cadrul ei spiritual firesc, rupînd-o de tradiția slavă și împingînd-o în latinitate. Prin modul patetic în care a participat la istorie și cultură, prin fervoarea conștiinței de neam și prin cea religioasă, greco-catolicismul a devenit pe drept a doua biserică națională. El părea să fie linia de triumf a spiritului ardelean. Dar n-a fost decît un martiriu. Din punct de vedere religios, Transilvania e azi înainte de 1700. Istoria îi prescrie reculuri fatale și replieri dureroase. Ea își asaltează mereu condiția de provincie, dar se regăsește totdeauna într-un provincialism disperat de propriile-i margini.

Dincolo de circumstanțe, există ceva profund și ireductibil în structura noastră care respinge transilvanismul. Cu maxim respect, dar ferm, îl împinge spre margine. E o problemă de respingere sau acest spirit nu se lasă el însuși asimilat? Pînă unde e suportabilă aptitudinea pentru profunzime și temeinicie a ardeleanului și de unde devin ele impracticabile pentru ansamblul național și pentru el însuși? De ce calitățile dominante ale Transilvaniei trebuie să rămîna provinciale, respinse mereu și cu grație de spiritul românesc? Ce-i împiedică pe ardeleni să-și transforme provincia în centru? Mătura pusă de Antonescu în mîna lor s-a transformat din obligație în vocație? Această provincie refulată și ratată, exasperată de propriile-i calități și îmbuibată de propriile-i defecte, nu și-a găsit încă locul. Ea trebuie să cucerească România dacă vrea să-și vadă destinul împlinit.

*

Alexandru CISTELECAN, absolvent al Universității Babeș-Bolyai din Cluj, este redactor șef adjunct al revistei Vatra din Tîrgu-Mureș și lector la Universitatea Transilvania din Brașov. Este autorul cărții Poezie și livresc, Editura Cartea Românească, București 1987.

Eseu publicat inițial în **Gazeta de Mureș** nr. 4 și 5 din 1993.